

اعتکاف؛ کارگاه تمرین مشارکت مدنی

استاد حوزه و دانشگاه گفت: در زبان امروز می‌توان گفت اعتکاف یک «کارگاه تمرین مشارکت مدنی» است؛ جایی که افراد یاد می‌گیرند چگونه در کنار هم زندگی کنند، وظایف را تقسیم و برای خیر جمعی تلاش کنند؛ این تجربه بعدها در فعالیت‌های اجتماعی، خیریه‌ها و حتی مطالبه‌گری مدنی بازتاب پیدا می‌کند.

ایسنا/قم استاد حوزه و دانشگاه گفت: در زبان امروز می‌توان گفت اعتکاف یک «کارگاه تمرین مشارکت مدنی» است؛ جایی که افراد یاد می‌گیرند چگونه در کنار هم زندگی کنند، وظایف را تقسیم و برای خیر جمعی تلاش کنند؛ این تجربه بعدها در فعالیت‌های اجتماعی، خیریه‌ها و حتی مطالبه‌گری مدنی بازتاب پیدا می‌کند.

در بیان جایگاه والای اعتکاف همین بس که خداوند متعال در آیه ۱۲۵ سوره بقره می‌فرماید: «وَعَهْدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ؛ و به ابراهیم و اسماعیل سفارش کردیم که خانه ام را برای طواف کنندگان و اعتکاف کنندگان و رکوع کنندگان و سجده گذاران [از هر آلودگی ظاهری و باطنی] پاکیزه کنید.» مراسم اعتکاف در ایجاد فضای معنوی، روحانی و آرامش و سکون برای افراد جامعه امروز که با پیچیدگی‌ها و مشغله‌های فراوانی مواجه هستند فرصتی مغتنم است.

اما اعتکاف تنها به جنبه معنوی محدود نیست، حضور افراد مختلف از اقشار مختلف، زن و مرد، پیر جوان و حضور نوجوانان که در سال‌های اخیر خیلی پر رنگ تر شده است می‌تواند معنویت فردی را به نیروی اجتماعی مبدل کند. در آستانه ۱۳ رجب و ایام اعتکاف با هدف بررسی چگونگی تبدیل معنویت فردی در مراسم اعتکاف به کنش و مسئولیت اجتماعی در جامعه با رسول

چگینی مدیر گروه امامت تطبیقی پژوهشکده امامت به گفت وگو پرداختیم. در ادامه متن این مصاحبه را می‌خوانیم:
ایسنا: اعتکاف معمولاً به عنوان یک تجربه فردی و درونی شناخته می‌شود؛ از منظر دینی و اجتماعی، این آیین چگونه می‌تواند

معنویت فردی را به کنش و مسئولیت اجتماعی در جامعه تبدیل کند؟
اعتکاف در نگاه نخست یک تجربه فردی است؛ فرد در مسجد می‌نشیند و با خدا خلوت می‌کند. اما در اندیشه اسلامی، معنویت هیچ گاه در حصار فرد باقی نمی‌ماند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (آل عمران/۱۰۳)، یعنی اتصال به خداوند باید جمعی باشد و از دل آن وحدت اجتماعی شکل گیرد. اعتکاف فرصتی است که فرد پس از پالایش درونی، با روحیه‌ای تازه به جامعه بازگردد و مسئولیت اجتماعی را جدی‌تر ببیند؛ همان گونه که امام علی(ع) فرمودند: «مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ».

از منظر اجتماعی، اعتکاف یک تمرین برای تبدیل انرژی معنوی به کنش اجتماعی است. فردی که سه روز در فضای معنوی بوده، وقتی به جامعه بازمی‌گردد، نگاهی به عدالت، خدمت به مردم و اخلاق اجتماعی تغییر می‌کند. این همان چیزی است که در زبان امروز می‌توان «تبدیل سرمایه معنوی به سرمایه اجتماعی» نامید. اعتکاف به انسان یاد می‌دهد که معنویت تنها در سجاده خلاصه نمی‌شود، بلکه باید در رفتار اجتماعی و مسئولیت‌پذیری نمود پیدا کند.

در شرایط امروز که فشارهای روانی و فردگرایی زیاد شده، اعتکاف می‌تواند پلی باشد میان معنویت شخصی و کنش اجتماعی. جوانی که در اعتکاف شرکت می‌کند، پس از آن در فعالیت‌های اجتماعی، خیریه‌ها یا حتی مطالبه‌گری مدنی، روحیه‌ای متفاوت دارد. به تعبیر روز، اعتکاف یک «زیست معنوی» است که فرد را آماده می‌کند تا در جامعه با انرژی مثبت و مسئولیت‌پذیری بیشتری حضور یابد.

ایسنا: برخی معتقدند آیین‌های عبادی جمعی مانند اعتکاف، ظرفیت بالایی برای بازتولید سرمایه اجتماعی دارند؛ به نظر شما

اعتکاف چه مؤلفه‌هایی دارد که می‌تواند اعتماد، همبستگی و مشارکت اجتماعی را تقویت کند؟
آیین‌های جمعی مثل اعتکاف ظرفیت بالایی برای ایجاد اعتماد و همبستگی دارند. وقتی افراد سه روز در کنار هم، با یک هدف مشترک یعنی تقرب به خداوند، زندگی می‌کنند، نوعی سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد. مؤلفه‌هایی چون فضای مشترک عبادی، همبستگی معنوی و عاطفی و مشارکت و مسئولیت جمعی باعث می‌شود افراد پس از اعتکاف، در جامعه نیز روحیه همکاری و همیاری بیشتری داشته باشند:

فضای مشترک عبادی

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اعتکاف، حضور جمعی در یک مکان مقدس (مسجد) است. قرآن کریم می‌فرماید: «وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ» (حج/۲۶)، یعنی مسجد محل طهارت و عبادت جمعی است. وقتی افراد در یک فضای مشترک، بدون تفاوت طبقاتی یا اجتماعی، کنار هم عبادت می‌کنند، اعتماد متقابل شکل می‌گیرد. این اعتماد، پس از پایان اعتکاف به روابط اجتماعی منتقل می‌شود و افراد راحت‌تر به یکدیگر اعتماد می‌کنند. در زبان امروز می‌توان گفت اعتکاف یک «اکوسیستم اعتماد» می‌سازد.

همبستگی معنوی و عاطفی

مؤلفه دوم، تجربه مشترک معنوی است. همه شرکت‌کنندگان در یک زمان مشخص، روزه می‌گیرند، دعا می‌خوانند و ذکر می‌گویند. این اشتراک در عمل، همبستگی عاطفی ایجاد می‌کند. امام صادق(ع) فرمودند: «المؤمن أخو المؤمن كالجسد الواحد»؛ یعنی مؤمنان همچون یک بدن واحدند. اعتکاف این آموزه را به تجربه زیسته تبدیل می‌کند. وقتی افراد در کنار هم سختی روزه و خلوت معنوی را تحمل می‌کنند، احساس برادری و خواهرانه میان‌شان تقویت می‌شود. این همبستگی، در جامعه به شکل همدلی و همکاری نمود پیدا می‌کند.

مشارکت و مسئولیت جمعی

مؤلفه سوم، مشارکت در اداره امور اعتکاف است. نظم برنامه‌ها، خدمت به دیگران، تقسیم وظایف و رعایت حقوق جمعی، همه بخشی از تجربه اعتکاف است. این مشارکت عملی، افراد را به مسئولیت‌پذیری اجتماعی عادت می‌دهد.

در جامعه ای که با بحران های اقتصادی یا اجتماعی روبه روست، این سرمایه اجتماعی اهمیت دوچندان دارد. کسانی که در اعتکاف شرکت کرده اند، معمولاً در فعالیت های جمعی مثل کمک به نیازمندان یا حضور در کارهای داوطلبانه فعال ترند. بنابراین اعتکاف نه تنها معنویت فردی را تقویت می کند، بلکه شبکه ای از روابط اجتماعی مبتنی بر اعتماد و همبستگی ایجاد می کند.

ایسنا: در شرایطی که جامعه با چالش هایی مانند فردگرایی، کاهش تاب آوری اجتماعی و شکاف های نسلی مواجه است، اعتکاف چه نقشی می تواند در بازسازی پیوندهای اجتماعی و تقویت اخلاق جمعی ایفا کند؟

جامعه امروز با چالش هایی چون فردگرایی افراطی، کاهش تاب آوری اجتماعی و فاصله میان نسل ها روبه روست. اعتکاف با ایجاد تجربه مشترک میان نسل های مختلف، پیوند اجتماعی را بازسازی می کند. جوان و پیر، زن و مرد، دانشجو و کارگر، همه در یک فضای معنوی کنار هم می نشینند و این تجربه مشترک، شکاف ها را کاهش می دهد.

روایتی از پیامبر خدا(ص) هست که می فرمایند: «المؤمنون إخوة تتكافأ دماؤهم»؛ مؤمنان برادر یکدیگرند و خونهاشان برابر است. اعتکاف این برابری را در عمل نشان می دهد؛ همه در یک مسجد، بدون تفاوت طبقاتی یا اجتماعی، کنار هم عبادت می کنند.

این تجربه، فردگرایی را کاهش داده و تاب آوری اجتماعی را افزایش می دهد.

در زبان امروز می توان گفت اعتکاف یک «فضای هم زیستی معنوی» است که افراد یاد می گیرند چگونه در کنار هم صبر، همدلی و اخلاق جمعی را تمرین کنند. این تمرین، جامعه را در برابر بحران ها مقاوم تر می سازد و شکاف های نسلی را با تجربه مشترک معنوی پر می کند.

ایسنا: با توجه به حضور پررنگ نسل جوان در آیین اعتکاف طی سال های اخیر، این تجربه معنوی چگونه می تواند به تربیت شهروندانی مسئول، مطالبه گر و متعهد به مسائل اجتماعی منجر شود؟

حضور پررنگ نسل جوان در اعتکاف طی سال های اخیر نشان می دهد این آیین توانسته با زبان روز ارتباط برقرار کند. جوانان در فضای اعتکاف، علاوه بر معنویت، تجربه ای از مسئولیت اجتماعی کسب می کنند؛ مثلاً در نظم برنامه ها، خدمت به دیگران، یا حتی در گفت وگوهای فکری که در حاشیه اعتکاف شکل می گیرد.

این تجربه می تواند آنان را به شهروندانی مسئول و مطالبه گر تبدیل کند؛ کسانی که پس از اعتکاف، دغدغه عدالت اجتماعی، مبارزه با فساد و خدمت به مردم را جدی تر دنبال می کنند. همان طور که امام حسین(ع) فرمودند: «إنما خرجت لطلب الإصلاح فی أمة جدی»، اصلاح اجتماعی از معنویت فردی آغاز می شود.

در دنیای امروز، اعتکاف می تواند به یک «مدرسه تربیت اجتماعی» برای نسل جوان بدل شود؛ مدرسه ای که معنویت را با مسئولیت اجتماعی پیوند می زند. این نسل پس از تجربه اعتکاف، نه تنها معنوی تر، بلکه اجتماعی تر و متعهدتر به مسائل جامعه خواهد بود.